

تدریس جنبه‌های متفاوتی دارد. هر کدام از جنبه‌های مهارتی، هنری و اخلاقی تدریس، در موفقیت برنامه‌های آموزشی و تربیتی نقش سازنده دارند. تدریس مستقیماً در پرورش و اصلاح رفتار دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد. با توجه به اهمیت تدریس در تحقق اهداف برنامه‌های آموزشی و تربیتی، در این شماره، ماهیت تدریس را توضیح می‌دهیم و برخی نشانه‌های تدریس خوب را یادآوری می‌کنیم.

تدریس فعالیتی است سهل و ممتنع. سهل است اگر آن را صرفاً ارائه‌ی اطلاعات بدانیم و سخت است اگر بخواهیم دانش‌آموزان در مدت و شرایط معینی، به اهداف تربیتی مشخص و از پیش تعیین شده‌ای نایل آیند و از موفقیت خود خوش حال باشند.

علمای تعلیم و تربیت، ماهیت تدریس را با سه دیدگاه متفاوت مشخص کرده‌اند. این سه دیدگاه عبارت‌اند از:

۱. تدریس حرفه‌ای است دارای فنون و مهارت‌های ظریف. هر معلمی که بخواهد در کار خود موفق شود، باید این مهارت‌ها را به خوبی یاد بگیرد. کاربرد این مهارت‌ها در تدریس، حاکی از آن است که معلم، از اهداف آموزشی آگاهی و درک کاملی دارد، ساختار و نظام علمی را که آموزش می‌دهد، می‌شناسد و بر دانش مدیریت آموزشی و کاربرد مهارت‌ها و روش‌های تدریس، به هنگام تنظیم و اجرای فرایند یاددهی و یادگیری، مسلط است.

۲. تدریس هنری است وابسته به علوم تربیتی. از این رو، به تبع پیشرفت علوم تربیتی، در شیوه‌های تدریس نیز تغییر و تحول ایجاد می‌شود. علوم تربیتی رشته‌ای است پویا و در حال رشد که به‌طور دائم از نتایج تحقیقات علوم انسانی در زمینه‌هایی مانند جامعه‌شناسی، زیست‌شناسی، روان‌شناسی، فلسفه و تاریخ بهره می‌گیرد و روز به روز گنجینه‌ی دانش و تجربیات علمی و عملی خود را غنی‌تر می‌سازد. تدریس هنری است که می‌توان کیفیت آن را با بهره‌گیری از نتایج تحقیقات جدید علوم تربیتی، تجربه‌های آزمایشگاهی و کلاس درس، بهبود بخشید. هم‌چنین تدریس هنر است، زیرا ارتقای کیفیت آن، مستلزم برنامه‌ریزی و به‌کارگیری فعالیت‌های مبتکرانه، هوشمندانه و آگاهانه‌ی معلم است. از طریق تدریس هنرمندانه است که معلم می‌تواند رفتارهای دانش‌آموزان را اصلاح کند و در آن‌ها تغییرات مطلوب به‌وجود آورد.

در حقیقت می‌توان گفت تدریس، ابزار تعلیم و تربیت است برای کنترل آگاهانه‌ی تأثیرات برنامه‌ها و اقداماتی که به‌منظور اصلاح رفتار، هدایت و رشد دانش‌آموزان طراحی و اجرا می‌شود. بنابراین اجرای موفقیت‌آمیز برنامه‌های تعلیم و تربیت در جهت شکوفایی استعدادهای جوانان، پیشرفت کشور در زمینه‌های گوناگون علمی، صنعتی و اقتصادی، و مهم‌تر از همه ایجاد جامعه‌ای سالم و نسل صالح، به سبب همت و تلاش معلمان توانمند و متعهد فراهم می‌شود و چنین تلاشی فراتر از تسهیل یادگیری و ارائه‌ی اطلاعات علمی است.

۳. در گرایش‌های جدید علوم تربیتی، تدریس نوعی خدمت اجتماعی تلقی می‌شود. معلم، خادم صادق و مورد اعتماد جامعه است. او علاوه بر شکل‌دهی، اصلاح و رشد رفتارهای دانش‌آموزان، وظیفه دارد از فرهنگ و الگوهای جامعه‌ی خود پاس‌داری کند و در توسعه‌ی آن‌ها بکوشد. به یقین چنین نقش متعالی و پر مسئولیتی را تنها معلمی می‌تواند به‌درستی ایفا کند که خود مظهر انسانیت و نمادی از یک انسان صادق، فداکار و بامحبت باشد. در این نگرش، معلم فردی است خیرخواه که برای تربیت نسل جوان، بیشتر از خرد و جان خود مایه می‌گذارد تا از «بیان و کلام». او فردی است متعهد که رفتار و اخلاق نیکویش در دانش‌آموزان تأثیر مثبت می‌گذارد و در دل آن‌ها امید و نشاط می‌آفریند.

مهرورزی و ملاحظت، خیرخواهی و ارشاد، روشنگری و علم‌آموزی، صبر و بردباری، فداکاری و گذشت و... از نشانه‌های بارز و وقار معنوی این گروه از معلمان است که تأثیرات عمیق و مثبت آن‌ها تا عمر باقی است، در دل و جان می‌ماند. با توجه به ماهیت تدریس از منظر این سه دیدگاه، نتیجه می‌گیریم که تدریس خوب نمی‌تواند (به سبب تنوع اهداف آموزشی) در چارچوب نظری یکی از این سه دیدگاه محدود و مقید بماند. بنابراین، نشانه‌های تدریس خوب باید شامل نکات برجسته‌ی هر سه دیدگاه باشد. برخی از این نشانه‌ها عبارتند از:

- دوری از تحکم و دستورهای آمرانه و استفاده از روش هدایت و راهنمایی برای انجام فعالیت‌های یادگیری
- ارتقای کیفیت، کمیت و سرعت یادگیری به‌وسیله‌ی ایجاد شرایط مناسب برای تعامل و تفاهم در کلاس درس
- تهیه و تنظیم طرح درس انعطاف‌پذیر و تکمیل آن در کلاس درس متناسب با عکس‌العمل‌های دانش‌آموزان به هنگام تدریس
- مشورت با دانش‌آموزان در تنظیم برنامه‌ها و تصمیم‌گیری‌های جدید و شرکت دادن آن‌ها در اجرای فعالیت‌های آموزشی
- ایجاد فرصت و شرایط لازم برای آزادی در فعالیت‌های فردی و گروهی، احترام به عقاید دانش‌آموزان و استقبال از پیشنهادات و ابتکاراتی که ارائه می‌دهند.
- ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان و ارائه‌ی محرک‌های گوناگون به آن‌ها، به‌منظور تشویق و ترغیب برای مشارکت فعال در بحث و گفت‌وگوها، یادگیری درس‌ها، تکمیل مطالب درسی در خانه و پی‌گیری مطالب جدید از طریق مطالعه‌ی آزاد
- تشخیص نقاط ضعف و مشکلات آموزشی خاص دانش‌آموزان با توجه به تفاوت‌های فردی آن‌ها، و ارائه‌ی راه‌حل‌های ساده و مشکل‌گشا.

و بالاتر از همه، ایجاد اعتماد به نفس و خودباوری در دانش‌آموزان است؛ تا روز به روز از وابستگی شدید آن‌ها به معلم والدین در یادگیری و انجام کارها کاسته شود، به انجام وظایف و تکالیف و مطالعات آزاد عادت کنند و در انجام بسیاری از کارها، خود-رهبر و علاقه‌مند به مشاوره و تحقیق باشند. این‌گونه تمایلات باید در تمام فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان به چشم بخورد. بنابراین، لازم است در فعالیت‌های آموزشی معلم مانند روش‌های تدریس، تعامل با دانش‌آموزان، تعیین تکلیف، نوع سنجش و ارزشیابی و... نشانه‌های هدایت و رهبری دانش‌آموزان به سوی استقلال فردی، رشد معنوی و فکری، خودباوری و شهامت، دیده شود.

تدریس با این ویژگی‌ها، از آن جهت خوب است که شرایط و زمینه‌ی یادگیری فعال و با نشاطی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند.

سردبیر